

rit'e giderken buradan geçen Evliya Çelebi bu sırada şehirde bulunan İslâmî eserler hakkında da etraflı bilgiler verir. Onun kaydına göre Fethiye Camii'nden başka yukarı şehirde Derviş Ağa Camii vardı. Aşağı kesimde ise kubbeli iki cami, iki mescid, iki medrese ve iki mektep yer alıyordu. Ancak medreseler 1670 tarihli bir listede zikredilmemektedir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin ev sayısı hakkında verdiği 2100 rakamı, kayalıklar üzerinde bu kadar evin bulunması mümkün olamayacağından şüphelidir.

1683-1684'te Benefşe dışında bütün Mora tamamıyla Venedikliler'in eline geçti. Şehir ancak 1690'a kadar dayanabildi ve on dört aylık bir kuşatmadan sonra düştü. 2000 Türk nüfus ve 300 asker burayı terketti. Bu ikinci Venedik hâkimiyeti sırasında birçok kilise inşa edildi, Osmanlı yapıları tahribata uğradı. 1715'te Veziriâzam Damad Şehid Ali Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerinin Mora'yı yeniden zaptı sırasında Benefşe de teslim alındı. 1716'da bir Osmanlı tahrir heyetinin yaptığı sayımda burada 114 yetişkin hristiyan erkek nüfusun yanında üç de Türk aile tesbit edilmişti. XVIII. yüzyılda şehir toparlandı ve bir kaza merkezi haline geldi, ayrıca burada bir de piskoposluk kuruldu. XIX. yüzyılın ilk yıllarında burayı ziyaret eden Pouqueville şehrin 2000 kadar Türk ve Rum nüfusu olduğunu yazar. 1805'te gelen W. M. Leake ise yukarı kesimde elli ev, aşağıda 300 ev bulunduğunu belirterek bunların hemen hepsinde Türkler'in oturduğunu kaydeder. Gerçekten de 1770'te Mora'nın Rus işgaline uğramasından ve Rum isyanından önce şehirde 150 Rum aile yaşarken bu iki olay sırasında Rumlar Anadolu'ya ve adalara göç etmişler ve özellikle Batı Anadolu'da geniş arazilere sahip âyanlar tarafından insan gücü açığını kapatmak üzere ziraat sahalarına yerleştirilmişlerdi.

Yunan isyanı sırasında oldukça sıkıntılı günler yaşayan, açlık ve yokluğa mâruz kalan şehir dört aylık bir kuşatma sonucu şartlı olarak teslim oldu (1821). Şehirdeki 500-700 kadar Türk nüfusu gemilerle Anadolu'ya nakledildi. Savaştan ve Türk göçünden sonra şehir hızlı bir düşüş gösterdi ve bir daha da kendini toparlayamadı. 1858'de Atina'daki İngiliz elçisi Thomas Wyse burayı ziyaret ettiğinde 100 kadar Rum ailenin yaşadığını görmüştür. Aşağı kesimdeki evlerin yarısı harap durumda, yukarı kesim ise tamamıyla terk edilmiş haldeydi.

Gerilemesi XX. yüzyılda da süren Monemvasia zamanla tam bir "hayalet şehir" haline geldi. 1961 sayımı sırasında burada sadece seksen iki kişinin yaşadığı tesbit edilmişti. Son on yılda kayalığın karşı tarafında anakara üzerinde bir balıkçı köyü olarak gelişme gösterdi ve turizm sayesinde de yeniden bazı inşaat faaliyetlerine girişildi. Bugün aşağı kesimde mimari özelliği olmayan bir cami, birkaç harap çeşme, IV. Mehmed dönemine ait surlar ayakta kalmıştır. Daha sonra Sultan Süleyman Camii haline gelen eski katedralin mihrabı, terk edilmiş durumdaki yukarı şehirde yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye*, İstanbul 1935, s. 290-295; Lutfi Paşa, *Târih* (nşr. Ali Bey), İstanbul 1341, s. 384; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 350-355; Enverî, *Düstûrnâme*, s. 31, 36, 98; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, Paris 1820-21, V, 32; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1833; W. Miller, "Monemvasia During the Frankish Period (1204-1540)", *Essays on the Latin Orient*, London 1921, s. 231-245; K. Andrews, *Castels of the Morea*, Amsterdam 1953 — 1971, s. 192-210; I. Melikoff-Sayar, *Le Destân d'Umur Pachha*, Paris 1954, s. 71, 78; K. E. Kalogeras, *Monemvasia: the Venice of Peloponnese*, Athens 1955; P. Lemerle, *L'Emirate d'Aydin: Byzance et l'occident*, Paris 1957, s. 83, 102; W. R. Elliot, *Monemvasia: the Gibraltar of Greece*, London 1971; D. E. Xanalogou — P. A. Kouloglou, *Monemvasia*, Athens 1974; D. A. Zakythinos, *Les Despotat grec de Morée*, London 1975; P. Schreiner, *Die Byzantinische Kleinchroniken*, Wien 1975; R. W. Klaus — U. Steinmüller, *Monemvasia: Geschichte und Stadtbeschreibung*, Berlin 1977; W. Lehmann, "Der Friedensvertrag zwischen Venedig und der Türkei von 2 Oktober 1540", *Bonner Orientalistische Studien*, XVI, Stuttgart 1936; B. Krekić, "Monemvasija u doba Papskog protektorata", *Zbornik Radova*, VI, Beograd 1960, s. 129-135; Paul Wittek, "The Castle of the Violets, From Greek Monemvasia to Turkish Menekşe", *BSOAS*, XX (1975), s. 601-613; H. A'lam, "Banafsa", *Elr*, III, 665-667.

MACHIEL KIEL

BENEVBET TİMAR

(bk. TİMAR).

BENGAL

Bengladeş ile Hindistan'ın Batı Bengal eyaletini içine alan ve aynı adlı körfezi çevreleyen geniş bölge.

Kuzeybatısında Bihâr ve güneybatısında Orissa eyaletleriyle sınırlanan Bengal kuzeyde Himalayalar'a kadar uzanır. Coğrafi sınırları tarih içerisinde çeşitli sebeplerle birçok defa değişmiş, ancak

bölge Ganj ve Brahmaputra nehirleriyle bunların kollarının mecrası ve delta bölgesi olma özelliğini daima korumuştur. Bugün kabaca 27° 9' ve 20° 50' kuzey enlemleriyle 86° 35' ve 92° 30' doğu boylamları arasında yer alan 232.000 km²'lik bir alanı kaplamaktadır ve yaklaşık 200 milyon (1990 tah.) nüfusa sahiptir.

Bengal adının tarihî Banga (Vanga) Kralığı'ndan geldiği kabul edilir. Eski Hint destanlarında adı geçmekte ise de tarihle ilgili bilgiler milâttan önce IV. yüzyılın başlarına kadar pek açık değildir. Kelimenin aslı Bang iken daha sonra Sanskritçe'de "yüksek arazi" mânasına gelen al kelimesi ilâve edilmiş ve burada yaşayan insanlar bölgelerini Bangala olarak adlandırmışlardır. *Tabakât-ı Nâşîrî* yazarı Minhâc-ı Sirâc, *Târîh-i Firûz-şâhî* yazarı Ziyâeddin Berenî ve *Âyîn-i Ekberî* yazarı Ebû'l-Fazl el-Allâmî gibi Hint-İslâm tarihçileri de eserlerinde bölgeyi aynı adlarla (Bang veya Bangala) zikretmişlerdir. XIII. yüzyılın başlarına rastlayan İslâm fethine kadar sırasıyla Maurya, Gupta, Harşa, Pala ve en son da Sena imparatorluklarının hâkimiyeti altında kalan Bengal ayrıca başta Hinduizm, Budizm, Vaishnavizm ve Jainizm olmak üzere birçok inanç ve felsefenin de tarih içinde uzun süreler tesirlerini hissettirdiği bir bölge olmuştur.

Bengal'in müslümanlar tarafından fethi, 1203-1204 yıllarında Türk kumandanı Muhammed Bahtiyar Halacî tarafından gerçekleştirilmiştir; ancak özellikle kıyı bölgelerinde yaşayan yerli halkın Arap tüccarlar vasıtasıyla İslâm'la tanışması IX. yüzyıla kadar gitmektedir. Fakat bu tanışma mevzî olmuş, Bengalliler'in topluluklar halinde Müslümanlığı kabul etmeleri fetihten sonra gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren Bengal, bağımsız bir devlet olduğu 1340 yılına kadar Delhi Sultanlığı'nın bir eyaleti olarak kaldı. Bengal'in Bâbürlü İmparatorluğu'na dahil olması 1576'da Ekber Şah zamanında gerçekleşmiştir. Bâbürlü hâkimiyeti 1757'ye kadar devam etmiş ve bu tarihte Bengal Sultanı Sirâcüddevle'nin Plassey Savaşı'nda İngilizler'e yenilmesi üzerine bölge tamamen İngilizler'in eline geçmiştir. Bengal tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri de "Bengal'in ayrılması" (Partition of Bengal) olayıdır (1905). 1854'te eyalet statüsüne kavuşan Bengal, gittikçe artan idarî güçlükleri giderebilmek için 1905'te çıkarılan bir kanunla Doğu Bengal-Bihar-Orissa ve Batı Bengal - Asam olmak üzere iki

ayrı eyalete ayrıldı. Ancak Hindûlar bu bölünmeye şiddetle karşı çıktılar ve bunun önlenmesi için yoğun bir protesto faaliyetine giriştiler. Hindûlar'ın bu gayretleri sonunda başarılı oldu ve 1911'de İngiliz Hindistan hükümeti 1905 kanununu iptal etti. Bengal eyaleti 1937'de otonom hale geldi ve bu durum 1947'de İngilizler'in ülkeden ayrılmasına kadar devam etti.

İslâm fethinin ilk zamanlarından itibaren Bengal Güney Asya'daki İslâm kültürünün, özellikle tasavvufun canlı merkezlerinden birini teşkil etmiştir. İlk dönemlerde, Hindû kast sisteminin katılığı altında ezilen yerli halkın büyük kitleleri halinde Müslümanlığı benimsemesi üzerinde Şeyh Celâleddîn-i Tebrizî (ö. 1244), Şeyh Anhi Sirâcuddin (ö. 1325), Şeyh Celâl Mucarad-i Yenanî (ö. 1347), Mevlânâ Atâ (ö. 1350'den sonra), Şeyh Atâü'l-Hak (ö. 1398) ve Nûr Kutb-i Âlem gibi (ö. 1416) tasavvuf önderlerinin etkileri büyük olmuştur.

Kısa süre içinde gerçekleşen ihtida hareketleri, Müslümanlığı henüz kabul eden insanlar arasında yeni dinlerini kendi kaynaklarından öğrenme ihtiyacı uyandırmış, bunun için de İslâmî ilimlerde, özellikle hadis ilminde ilk zamanlardan başlayan bir atılım gözlenmiştir; bu alanda Sonârgâonlu Ebû Tavama çok meşhurdur.

Bengal toplumundaki dinî ve kültürel çeşitlilik, tarih içerisinde zaman zaman değişik dinlerin birbirlerinden etkilenmesine yol açmıştır. Bu etkilenme İslâm için de geçerli olmuş, bilhassa Bâbürlüler devrinde müslüman halkın anlayış ve yaşayışında yerli inançların, özellikle Hinduizm'in izleri görülmeye başlamıştır. Bunun üzerine bazı İslâm âlimleri ve mutasavvıflar buna karşı koymaya çalışmışlardır. Meselâ İmâm-ı Rabbânî (Şeyh Ahmed-i Serhendi, ö. 1624), öğrencisi Mevlânâ Hamid Dânişmend'i Bengal'e göndermiş ve onun Burdvan'da kurdu-

ğu medrese bölgedeki reform hareketinin çok önemli merkezlerinden birisi olmuştur. Sömürge döneminde ise reform hareketleri aynı zamanda siyasî bir karaktere de bürünmüş ve müslüman halkın İngilizler'e karşı olan tutumlarında önemli rol oynamıştır. Batılilar tarafından yanlış olarak "Vehhâbî hareketleri" diye tanımlanan Seyyid Ahmed Şehid (ö. 1831) ile talebesi Mevlânâ Kerâmet Ali'nin (ö. 1873) önderliğindeki Tarikat-ı Muhammediyye ve Hacı Şerîatullah (ö. 1840) ile oğlu Duzu Miyan'ın (ö. 1862) önderliğindeki Ferâiziyye hareketleri bunların en önemlilerindendir.

Bengal'de İslâm mimarisi her ne kadar fetihle birlikte başlamışsa da bugüne kadar ayakta kalabilen en eski müslüman eserinin, Pandua'da 1338'de Sultan İskender Şah tarafından yaptırılan Adina Camii olduğu görülmektedir. Bundan başka en önemli eserlerden bazıları, Eflâkî adıyla tanınan Sultan Celâleddin Mahmud Şah'ın (1414-1432) türbesi, Gavr'da 1475'te inşa edilen Tantipura ve 1526'da yapılan Bara Sona ve Chota Sona camileri, Bagerhat'ta Seyyid Alâeddin Hüseyin'in (ö. 1519) yaptırdığı Bengal'deki en büyük cami olan Sâth Gunbath (Kümbet), Rampal'da 1483'te Celâledin Fâtih Şah zamanında inşa edilen Baba Âdem Camii, 1523'te Sultan Nusrat Şah tarafından yaptırılan Bagha bölgesindeki Bagha Camii ve 1558'de I. Bahadır Şah zamanında inşa edilen Racşahî bölgesindeki Kusumba Camii'dir. Bunlardan başka Bâbürlüler döneminde yaptırılan birçok kale, türbe ve cami arasında, 1678'de Sultan Evrengzîb'in oğlu Şehzade Muhammed A'zam tarafından inşasına başlanan fakat yarım bırakılan Lalbag Kalesi ile Câferâbâd'da aynı dönemde muhtemelen Vali Şaista Han tarafından yaptırılan Sâth Mescid zikredilebilir.

Bengal'de dinî hayat, tarihte olduğu gibi bugün de çok çeşitli ve karışıktır.

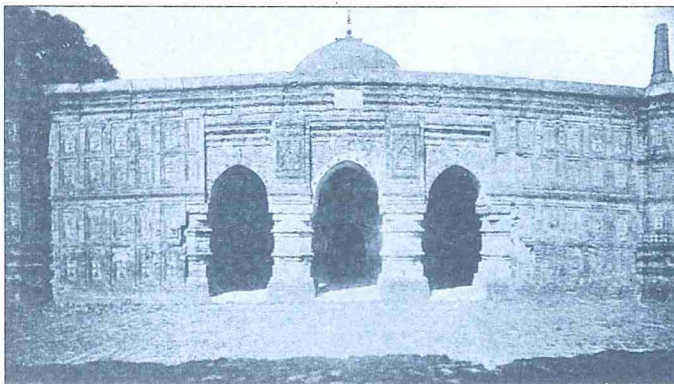
Nüfus açısından çoğunluğu teşkil eden müslümanlar (Bengladeş'te % 85-86, Batı Bengal'de % 21 civarında) ile Hindûlar'ın (Batı Bengal'de % 75, Bengladeş'te % 10 civarında) yanında küçük topluluklar halinde de Budistler, hristiyanlar, Jainler, Sih'ler, Parsiler ve yahudiler mevcuttur. Bengladeş ile Batı Bengal'de Hindû ve müslüman nüfusun bu derece farklı oranlarda olması daha çok 1947'de başlayan bir gelişmenin sonucudur. 1947'de Pakistan ve Hindistan devletleri kurulurken Batı Bengal Hindistan'ın sınırları içinde kalmış, Doğu Bengal ise (bugünkü Bengladeş) Pakistan'ın bir parçası olmuştur. Bağımsızlık ve bölünmenin hemen arkasından iki taraflı büyük göçler başlayınca (batıdan doğuya müslümanlar ve doğudan batıya Hindûlar) bugünkü durum ortaya çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ghulam Husain Salim, *A History of Bengal* (trc. Abdus Salam), Delhi 1903 — Delhi 1975; A. R. Mallick, *British Policy and the Muslims in Bengal 1757-1856*, Dacca 1961; S. Zavvar Husain Zaidî, *The Partition of Bengal and its Annulment : a Survey of the Schemes of Territorial Redistribution of Bengal 1902-1911* (doktora tezi, 1964), University of London; Aziz Ahmad, *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*, London 1964; Qeyamuddin Ahmad, *The Wahabi Movement*, Calcutta 1966; R. C. Majumdar v.dğr., *The History of Bengal*, Dacca 1976, I-II; A. Schimmel, *Islam in the Subcontinent*, Leiden 1980, s. 47-50; S. Mahmudul Hasan, *Muslim Monuments of Bangladesh*, Dacca 1980; R. Ahmed, *The Bengal Muslim (1871-1906)*, Delhi 1981; Mujeeb Ashraf, *Muslim Attitudes Towards British Rule and Western Culture in India*, Delhi 1982, s. 144-155; S. A. A. Rizvi, *The Wonder That Was India*, London 1987, II, 1-57, 283-284; S. Ali Ashraf, "Origin and Culture of Bengali Muslims", *Journal of the Regional Cultural Institute*, II, Tahrân 1969, s. 4; a.mlf., "Bengale", *UDMI*, IV, 928-952; M. Mohar Ali, "Early Muslim Contact with Bengal", *Mecelletü Külliyyeti'l-'ulûmî'ictimâ'iyye*, I, Riyad 1977, s. 3-21; J. T. O'Connell, "Bengali Religions", *ER*, II, 100-109; A. H. Dani, "Bangala", *EI²* (İng.), I, 1015; Richard Eaton v.dğr., "Bengal", *Elr*, IV, 137-143.

AZMİ ÖZCAN

1530 tarihli
Kadem
Resul
Camii -
Gavr /
Hindistan

BENGAL SULTANLIĞI

1337-1576 yılları arasında
Bengal'de hüküm süren
İslâm hânedanı.

Hindistan'da Ganj ve Brahmaputra nehirlerinin aşağı mecraları ile ortak del-talarını ihtiva eden Bengal (Bengale) ormanlık, bataklık ve nüfusça kalabalık bir bölge olup 650'den itibaren Pala ve Sena hânedanları tarafından idare edildi. Sena hânedanına mensup olan Ballâl Sen